دیـــن و عیلـــم ...
نووسینی: ئالبێرت ئاینشتاین

ئەم گوتارەی ئالبێرت ئاینشتاین لە لاپەڕەکانی 24-28ی بەرگی 9ی نۆڤەمبەری 1930ی گۆڤاری نیویۆرك تایمز New York Timesدا بڵاو بووەتەوە. پاشان لە لا پەڕەکانی 36-40ی ئایدیاز ئاند ئۆپینیەنز Ideas and Opinions ی 1954یش دووبارە بڵاو کراوەتەوە و لە لاپەڕەکانی 24-28ی کتێبەکەی ئاینشتاینیش کە بە ناوی "دنیا وەك چۆن من دەیبینم The World as I see it" هاتووەتە وەشاندن کە فیلۆسۆفیکەڵ لایبری Philosophical Library، لە نیویۆرك لە 1949دا بڵاوی کردووەتەوە.

کوردا ندنی لە ئینگلیسییەوە: طاهر طیب أحمد – پسپۆر لە وەرگێڕان

هەر کەسێك کە بیەوێ لە بزووتنەوە ڕووحانییەکان و گەشەکردنیان تێبگات، دەبێ هەمیشە ئەمەی لە بیر بێ کە تا ئێستا، هەرچی ئینسان کردوویەتی و بیری لێ کردووەتەوە هەمووی بۆ ئەوە بووە ئەو پێویستییە مکومانەی خۆی ڕەباس بکات کە هەستی پێیان کردووە و لەو پێناوەش بووە کە بەی خۆی پێ بشکێنێ و ئازارەکانی بڕەوێنێتەوە.

هەست کردن و شەیدا بوون، ئەو دوو هێزە هاندەرانەن کە هەموو سەر و توانایەکانی داهێنان لە ناخی مرۆڤدا تەیار دەدەن و وای لێ دەکەن لە پێنای پەردەدا ترۆپکی مەزنایەتیی توانستی خۆی پێشکێشمان بکات. باشە، ئەو هەستکردن و پێویستییانە چنە وایان لە ئینسانی کردووە هزری ئایینی و باوەڕ – بە واتا هەرە بەرفرەکەیەوە – بدرکێنێت؟ لە وردبوونەوەیەکی کەم بەسە تا ئەوەمان نیشان بدات کە زۆربەی هەرە زۆری بنەمای پەیدا بوونی دین، ئەو سۆزانەن کە کاریان لە پەیدابوونی فیکر و خودی ئەزموونی دینی کردووە.
ئەوەی پەیوەندی بە مرۆڤی سەرەتاییەوە هەبێت ئەوەیە کە ترس لە پێش هەموو شتێکدا– ترسان لە برسییەتی و لە دڕندە و لە نەخۆشی و لە مردن – هزرە ئایینییەکانیان لە کن وەئاگا هێناوە. چونکە لەو سەردەمی هەبوون (وجود)دا، بە گشتی، تێگەیشتنی ئاستی پەیوەندییە هۆدارەکان causal connections خراپ گەشەی کردبوو، بۆیە هزری

مرۆڤیش بوونەوەری ئەندێشەیی هاوشێوەی ئەو ویست و چالاکییانەی جەستاندووە کە – کەم یا زۆر – بەو ڕووداوانە بەستراوبوونەوە کە مرۆڤیان ترساندووە.
بەم جۆرە هەر کەسە و گەرەکییەتی بەرژەوەندی ئەم بوونەوەرانە بپارێزێت و بۆ ئەوەش وایان لێبکات کە لێی قایل بن، هەڵدەستێ کاریان بۆ ڕادەپەڕێنێ و دیارییان بۆ دەبات و قوربانییان بۆ دەکات. بە گوێرەی ئەو نەرێتەی لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەی پاشی خۆی گواستراوەتەوە، وا تێگەیێندراون یان وا لێکراون کە ئەم کردار و قوربانییانە، لە پاش مردنێ، دێنەوە ڕێیان.
من لەم لایەنەوە، قسە لە دینێکی ترس a religion of fear دەکەم.
هەر چەندە ئەمە دروست نەبووە، بەڵام خۆ ئەمە قۆناغێکی گرینگە و لە ئەنجامی پێکهاتەی چینێکی کەهەنووتی تایبەت سەپاوە. ئەم چینە خۆی بە ناوبژیوانی نێوانی خەڵك و ئەو بوونەوەرانە دەزانێت کە خەڵکەکە لێیان دەترسن و هەر لەم ڕێگەیەشەوە بندەستیان دەکەن. لە زۆر دۆخدا، سەرکردەیێك یان فەرماندارێك یان چینێکی خانەدان کە پلە و پایەکانیان بە هەندێ بنەمای ترەوە بەندن، ئەرکی مەلایەتییان دەگەڵ دەسەڵاتی عیلمانییان لێك گرێ دەدەن تا دەسەڵاتە عیلمانییەکەیان توندتر بکەن، یان سەرکردە سیاسی و چینە دینییەکان هۆکارێکی هاوبەش لە بەرژەوەندی خۆیان پەیدا دەکەن تا تەختەکانی بن خۆیان بچەسپێنن.

ڕوودانی گۆڕانکاری توند و نەکاوی emergency ناو کۆمەڵ، دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئایین ڕوون ببێتەوە. باودایکان parents و سەرکردەکانی کۆمەڵە گەورەترەکانی مرۆڤایەتی کەسانێکن دەمرن و غەڵەتیش دەکەن. ئارەزووی پەیدا کردنی ئامۆژگار و خۆشەویستی و پشتیوانی، وا لە مرۆڤ دەکات کە هزری کۆمەڵایەتی یان مەعنەوی خودا، لە کنیان دروست ببێت. ئەمە ئەو خوداوەندە ئاگادارەیە کە دەپارێزێت و ڕێك دەخات و پاداشت دەداتەوە و تەمێش دەکات؛ ئەو خودایەیە کە بە گوێرەی سنووری دیدی ئیماندارانی – ڕیز لە ژیانی خێل یان لە توخمی مرۆڤ دەگرێت و خودی ژیانیشی خۆش دەوێ و بایەخیشی پێ دەدات؛ لە دڵتەنگی و لە کاتی نیگەرانیدا ئاسوودەی دەکاتەوە؛ ئەم خودایەیە کە ڕووحی مردووان دەپارێزێت. بەم شێوە تێگەیشتنە کۆمەڵایەتییە یان مەعنەوییە خەڵکی لە خودا دەگات.
نووسینە پیرۆزەکانی جوولەکە بە ڕەهایی ئەوە ڕوون دەکەنەوە کە چۆن ئایین لە دینی ترسەوە بۆ دینی مەعنەوی گەشەی کردووە و گەشەکردنەکەش لە ناو ئینجیلیشدا دەوامی بووە و نەوەستاوە.
ئایینەکانی هەموو نەتەوەیێن پێشڤەچووی، بە تایبەتیش نەتەوە

خۆرەڵاتییەکان، لە بنەڕەتدا دینی مەعنەوینە. پ□شق□چوون لە ئایینی ترسەوە بەرەو ئایینی مەعنەوی هەنگاوێکی گەورەیە لە ژیێ گەلاندا وەدیهاتووە.

لێ خۆ هێشتا دەبێت لە بەرانبەری ئەوانە لە خۆمان وریا بین کە خۆیان هەڵدەکێشن و دەڵێن ئایینە سەرەتایییەکان بە تەواوەتی لە سەر بنەمای ترسن و ئایینەکانی نەتەوە پێشکەوتووەکانیش لە سەر بنەمایێکی پاکی مەعنەوی هاتوونە. ڕاستییەکەی ئەوەیە کە ئایینەکان، هەموو لە هەموویان، تێکەڵەی هەردووك چەشنن و بە پێی ئەم هاوێر کردنەشیان: لە ئاستە باڵاترەکانی ژیانی کۆمەڵایەتیدا، ئایینی مەعنەوی باڵادەست دەبێت.

ئەوەی کە لە هەموو ئەم جۆرە ئایینانەدا هەیە جەستەبەندی کەسایەتی anthropomorphic character هزری یەزدانەکەیانە. بە گشتی، تەنیا ئەو تاکە کەسانەی کە لە زگماکییەوە بەهرەدارن، بە تایبەتیش لەو کۆمەڵانەی کە بنەمای هزری باڵایان هەیە، ئەوانە تا ڕادەیێکی بەرچاو لە ئاستی ئەم جۆرە فیکرانە بەرزتر دەبنەوە. دەگەڵ هەندێشدا، ئەو ئەزموونە دینییەی کە هی هەموویانە پایەی سێیەمیشی هەیە — هەر چەندە ئەم پایەیە بە دەگمەن، شێوە پاك و خاوێنەکەی وەدەر دەکەوێت: من پێی یێژم هەستی ئایینی گەردوونزەدە Cosmic Religious Feeling.

زۆر ئەستەمە ئەم هەستە بۆ کەسێك □اق□ بکرێت کە بە هیچ شێوەیێك ئەمەی لە مێشکیدا نەبێت، بە تایبەتیش ئەگەر هزری جەستەبەندی خودا anthropomorphic conception of God لە مێشکیدا دروست نەبوو بێت.
هەر تاکە کەسێك هەست بە نسکۆی ئامانج و ئارەزووەکانی مر□ق د□کات و هەستیش دەکات کە ئەو فەرمانە بەرز و قەشەنگانەی هەم لە سرووشت و هەم لە دنیای هزریشدا خۆیان پێشانی ئینسانی دەدەن، هەموویان گاڵتەجاڕینە.
بوونی تاکە کەس وای لێ دەکات هەست بە چەشنە زیندانێك بکات و دەیەوێ، بە یێك جار، لە هەموو ئەو گەردوونە زەبەلاحە تێبگات. سەرەتاکانی هەستپێکردنی ئایینە گەردوونییەکان لە دۆخە سەرەتاکانی گەشەکردندا دیارن، بۆ نموونە: لە زۆر لە هۆزانەکانی داود و هەندێ لە پیغەمبەرەکانی دیکەدا ئەمانە هەنە. شۆپنهاوەر لە نووسینە قشتەکانی خۆیدا پێمان یێژێت کە ئایینی بودی Buddhism توخمی فرە لەمە بەهێزتری تێدایە.

ئایینزانە بلیمەتەکان لە هەموو سەردەمانێکدا بەمە ناسراون کە هیچ

عەقیدەیەکی هەستی دینییان نەبووە، باوەڕیان بەمەش نەهێناوە کە خودا لە شێوەی مرۆڤ جەستەبەند بێت. بۆیە نابینین هیچ پەرستگەیەك هەبێ ئەم چەشنە عەقیدەیەی پەرستنی ئینسان فێر بکات و بڵاوی بکاتەوە. جا ئەمەیە بە کورتی لە نێو زیندیقانی هەموو سەردەمەکانی پێشوودا دەبینین کە هەندێك بەو هەستە ئایینییە هەرە بەرزانە ڕەباس بوونە و گەلێ جارانیش هاوچەرخەکانیان contemporaries بە کافریان لە قەڵەم داون یانیش بە پیر و پیاوچاکیان ناسیون. لە بەر ئەم ڕووناکییەدا سەیری بکەین دەبینین کە پیاوانی وەك دێمۆکریتیس و فرانسیسی ئاسیسی و سپینۆزا فرە لە یەکتری نزیکن.

چۆن دەکرێت هەستی ئایینی گەردوونی لە کەسێکەوە بە کەسێکی دیکە بگوازرێتەوە، ئەگەر نەتواندرێ تێگەیشتنی خودایەك یان هزرێکی لاهووتی بە ڕەوانی بە کەسێك ڕاڤە بکرێت؟ بە بۆچوونی من گرینگترین ئەرکی ئەدەب و زانست ئەوەیە، ئەم هەستە لە کن ئەوانەی باوەڕی پێ دەنێن وەئاگا بێنن و پاشانیش لە کنیان (هزریان) هەر زیندوو بهێڵنەوە.

بەم شێوەیە دەگەینە تێگەیشتنێکی پەیوەندی عیلم بە دین کە زۆر لە پەیوەندییەکی ئاسایی جیاوازترە. کاتێك کەسێك کێشەکە بە مێژوویی دەبینێت؛ بەو لایەدا دەچێت کە عیلم و دین، لەبەر هۆیەکی زۆر زەق، دوو دژەوەری ئاوهان کە "لە ناو یەك مەنجەڵدا ناکوڵێن." ئەو پیاوەی قەناعەتی تەواوی بە یاسای هۆبەندی هەڵسووڕانی گەردوونی the universal operation of the law of causation یەوە هەبێت، ناتوانێت تەنانەت بە یەك چرکەیەکیش باوەڕ بەوە بێنێت کە بوونەوەرێك هەیە دەست لە ڕێچکۆڵەی ڕووداوەکان وەردەدات – بەو مەرجەی کە ئەو کەسە، بە ڕاستی، گریمەی هۆبەندی hypothesis of causalityش بە هەند بزانێت. ئاخر ئەمە فەی بە سەر دینی ترسەوە نییە بە ئاستەمیش بایەخ بە ئایینی کۆمەڵایەتی یان ئایینی مەعنەوییەوە دەدات.

ناتوانێت لەبەر ئەو هۆیە ئاسانەی پێویستی دەرەکی و ناوەکی، کە کردارەکانی مرۆڤ دیار دەکات، ئەو خودایە وەنا بکات کە پاداشت دەداتەوە و تەمێش دەکات؛ چونکە ناکرێت بە هۆی ئەو کارانەی دەیانکات لە شتێکی بەستە□□□ك پتر لە پێش یەزدان بەرپرسیار بێت. لەبەر ئەمەیە کە زانست بە مەعنەوییەتی تێکدەر خەتابار کراوە؛ بەڵام خۆ خەتابار کردنەکەش ناڕەوایە. پێویستە ڕەفتاری ئەخلاقی مرۆڤ لە سەر بنەمای توندی پەیوەندییە هاوسۆزی و پەروەردەیی و کۆمەڵایەتی و پێویستییەکانەوە دروست ببێت؛ بۆیە بنەمای ئایینی

پێویست نییە. ئەو مرۆڤەی کە دەبێت ترس و ئومێدی پاداشتەکانی دوای مردن بیگەڕێنێتەوە، بە ڕاستی مرۆڤێکی بەستەزمانە.

هەر لەبەر ئەمەشە کە هەمیشە کەنیسەکان بە گژ زانستیدا چووینە و سۆزدارانی زانستییان تەمبێ کردووە. لە بەرانبەریشدا، من جەخت لەمە دەکەمەوە کە هەستی ئایینی گەردوونزەدە بەهێزترین و خاوەنترین هاندەری توێژینەوەی ئایینییە. تەنیا ئەوانەی لەم هەموو کۆششە بە ئەندازییەی دەگەن و دەشزانن ئەو کارە پێشەنگە لە زانستی هزرەکی theoretical science بە بێی ئەم کۆششە نەدەکرا، هەر ئەمانە دەتوانن لە باڵادەستی ئەو هێزە بگەن کە لە دوورەوە وەك چەقی ڕاستەوخۆی ژیانە و تەنیا ئەو خۆی ئەم چەشنە کارەی پێ دەکرێت.

ئای لەم باوەڕە هۆشمەندە گەردوونییە قووڵە و لەو شەیدا بوونی ئەو تێگەیشتنانەی کە هەرچەندە لە ڕەنگدانەوەیەکی کزی هزریان تێنەپەڕاندووە، بەڵام لەم دنیایەدا دەرکەوتن؛ دەبوو کێپلەر و نیوتن چەندین ساڵی تر بمابانا تا بیانتوانیبا بە تەنیایی بنەما میکانیکییە ئاسمانییەکانیان هەڵبوەشاندبایەوە! ئەوەی بە شێوەیەکی سەرەکی لە ڕێی دەستکەوتە کردەییەکانەوە practical results ئاشنای توێژینەوەی زانستی دەبێت، بە ئاسانی تێگەیشتنێکی فیکری تەواو هەڵە لەو مرۆڤانە وەردەگرێت کە دنیایەکی گومانای گەمارۆی داون و ڕێیان بەو ڕووحە هاوشێوانە نیشان داوە کە سەتان ساڵە لە سەرتاسەری دنیادا پەرتەیان کردووە.

تەنیا ئەو کەسەی ژیانی خۆی بۆ ئەو ئامانجە تەرخان کردووە دەتوانێت لەو پاڵدەرە تێبگات کە هانی ئەو پیاوانەی داوە و ئەو هێزەی داونەتێ کە هەرچەندە بە شمار تووشی هەرس هاتوون، بەڵام هەر ڕاست ماونەتەوە و وێڵی ئامانجەکانیان بوون و لێیان نەتەوساونەتەوە. ئەمەیە ئەو هەستە ئایینییە گەردوونزەدەیە کە ئەم توانستە بە پیاو دەدات. هاوچەرخێك دەڵێت، ناڕەوا نییە کە لەم سەردەمە کەرستزەدە materialisticی ئەمەدا تەنیا زانایانی کارا و منجە کەسانی دیندار و ڕاست بن.

هۆشیاری خود/ خودی هۆشیار ... عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا

(هۆشیاری) دەلالەت لە شت لەخۆگرتن دەكات، هیچ هۆشیارییەك بەبێ مەعریفە نییە، هەر چەند مرۆڤ زانیاری خۆی زۆتر پەرە پێبدات، ئەوەندە زۆتر هۆشیاری هەڵدەكشێ. كەواتە هۆشیاری وشەیەكە تەعبیر لە حاڵەتێكی عەقڵی دەكات، عەقڵێك كە لە حاڵەتی كرانەوە و دەرككردن و سنوربەزاندا بێت، عەقڵێك كە پەیوەندی راستەوخۆی بە ئەویدیكە و زمان و ژینگەی دەرەكییەوە دەكات، ئەو پەیوەندییەش لە ڕێگای هەر پێنج هەستەكانی مرۆڤەوە بە دەست دێت.

بە كورتی هۆشیاری مرۆڤ لە كۆی كرانەوەی فیكر و ئەزموون و رامان و تێگەیشتن و راڤەكردنەوە دێتە بەرهەم، كە لە بارەی من و ئەویدیكە و بیرەوەری و زمانەوەیە، یان ژینگە و دەوروبەرەوەیە. بەڵام مەدلولەكانی هۆشیاری بەپێی بوارەكان دەگۆڕێت، دەشێ تێگەیشتنمان بۆ هۆشیاری پۆلینی چوار جۆر بكەین: هۆشیاری هەڵەمەكی، یان لەخۆوە، ئەو هۆشیارییە بنەمایە بۆ هەڵسانمان بە چالاكییەكی دیاریكراوەوە بەبێ ئەوەی هیچ ئەركێكی گەورەی فیكری گەرەك بێ، جگە لەوەش ڕێگامان لێ ناگرێ لەوەی بە كارێكی دیكەی فیكری هەڵبسین. هۆشیاری رامانئامێز (التأملی): ئەو هۆشیارییە پێچەوانەی هۆشیاری یەكەمە و پێویستی بە ئامادەیەكی فیكری و دەرككردن و یادەوەریی هەیە، ڕێگاشمان پێ نادات دەست بۆ هیچ چالاكیەكی دیكەی فیكری بەرین.

هۆشیاری پێشبینیكردن (الحدسی): ئەو هۆشیارییە وامان لێدەكات كتوپڕ و راستەخۆ دەرك بە شتەكان بكەین، یان پەیوەندییان لەگەڵ دروست بكەین، یان بیاناسین، بۆ ئەوەی توانای بەڵگە هێنانەوەمان بە دەستەوە بێ. هۆشیاری ستانداری ئەخلاقی: ئەو هۆشیارەییە كە وامان لێدەكات فەرمانی پشتڕاست لە بارەی شتەكان و رەفتارەكان بدەین، جا چ قبوڵیان بكەین یان رەتیان بكەینەوە، بەڵام راستی و ناڕاستی ئەو فەرمانانە پشت بە یەقینە ئەخلاقیەكان دەبەستێت. پرسیاری بنەرەتی ئەوەیە: هۆشیاری خودی چۆن بە دەست دێت؟ هۆشیاری چۆن بەسەر دنیا و ئەویدیكە و زماندا دەكرێتەوە؟ سنورەكانی مەعریفە و سنورەكانی خودی كراوە كامەیە؟

هۆشیاری وەك بیركردنەوە لە خود

هیگل پێیوایە مرۆڤ تاکە بوونەوەرێکە (خود)ی خۆی ئاگادار دەکاتەوە، بەو مانایەی کە بوونی لە بوونی شتە سروشتیەکان دەکات و بەو مانایەی کە بوونی خۆی بۆ خودی خۆیەتی. بەڵام شتەکانی دیکە یەك شێوە لە بوونیان هەیە. لەسەر ئەو بنەمایە لەسەر مرۆڤ پێویستە بەو شێوەیە بژی کە بۆ خۆی هەیە، چونکە هەمیشە مرۆڤ بە ئاراستەی دۆزینەوە و ناسینەوەی خودی خۆیەتی کاتێك راستەوخۆ دەیگاتێ و لە دەرەوە بۆی دەردەکەوێ! مرۆڤ لە رێگای لێکچوونی بە شتەکانی دەرەوە، خۆی دەناسێتەوە، بۆیە هەمیشە کار بۆ گۆڕینی شتەکانی دەرەوەی خۆی دەکات، چونکە دەیەوێت خودی خۆی ئەو کاتە ببینێ، کە بە شێوەیەکی بابەتیانە پراکتیزە دەبێ. بەڵام چۆن خود دەتوانێ نوێنەرایەتی خۆی بکات؟

دیکارت پێیوایە (گومان) تاکە رێگایە بۆ بە یەقین گەیشتن! ئەوە گومانە وامان لێدەکات دەوری خۆمان بدەین. دیکارت گومان لە هەموو شتێك دەکات، لەوانەش بوونی خۆی! بۆیە ناتوانێ بڵێ جەستە و دەروون هەمان خەسڵەتیان هەیە، بەڵام بە ئاشکرا جەخت لەوە دەکاتەوە کە ناتوانێ گومان لەوە بکات کە بیر دەکاتەوە، وەك چۆن بیرکردنەوە تاکە خەسڵەتێکە کە هەر لە سەرەتاوە لە گومان دوور ناکەوێتەوە. کەواتە دەشێ لە بیرکردنەوەوە دەرك بە سیفەتی پێشبینیکردنی بوونی (خود) بکەین، بەمجۆرە دیکارت توانی بڵێت: من بیر دەکەمەوە، کەواتە هەم. لێرەدا خود و بیرکردنەوە لێکدوور ناکەونەوە، ئەو کاتەی خود لە بیرکردنەوە دەوەستێ لە بوون دادەبڕێ.

بەڵام (هنری برگسۆن-Henri Bergson) رۆژەییەکانی هۆشیاری رەتدەکاتەوە! لە دیدی ئەودا هۆشیاری ساتەوەختێکی هەستی نییە، کەڵ بە شتێکەوە بەند بێ، بەڵکو هۆشیاری درککردنی خود و شتەکانە لە بەردەوامی خۆیدا. هۆشیاری کرانەوەیە بەسەر ئێستا و رابردوو و داهاتوودا. بەمجۆرە هۆشیاری پارچە پارچە ناکرێ بۆ ساتەوەختی دیاریکراو، چونکە هەڵقوڵین و بەردەوامییە و جیاکردنەوەی نێوان ساتەوەختەکانی قوڵس دەکەوێتەوە. لەو خاڵەوە دەپرسین ئایا هۆشیاری دەکەوێتە دەرەوەی دنیا و ئەویدیکەوە؟

هۆشیاری کرانەوەیە بەسەر دنیا و ئەویدیکەدا

(ئیمانوێل کانت Immanuel Kant 1724-1804) هۆشیاری بۆ خود و مەعریفە لە یەکتر جیا دەکاتەوە. ئەو پێیوایە (هۆشیاری خود) بۆ خۆیەتی وەك بوونێکی ئەخلاقی، ئەوەش بە مانای هۆشیاری رەها بۆ شتەکان ناگەیەنێت (واتە ئێمە هۆشیارییەکی رەهامان بۆ شتەکان

نییە) ئەو قسە لە هۆشیارییەك دەكات، كە دەكەوێتە پێش ئەزموونەوە، قسەی لە هۆشیارییەكی ترانسدنتالیستی كرد، چونكە ئێمە شتەكان لە خودی خۆیان (نۆمینەكان) پشتگوێ دەخەین، بەمجۆرەش هۆشیارییمان بۆ شتەكان وەك هۆشیارییەكی رێژەیی دەمێنێتەوە. بەڵام (هۆسرەل، ئەدمۆند Edmund Husserl 1859-1938) پێچەوانەی ئەوە قسە دەكات، پێیوایە هۆشیاری هەمیشە نیازئامێزە (هۆشیارییە بە شتێك). چەمكی هوشیاری لای هۆسرەل ئەوە دەگەیەنێت كە هەبوون و واتا پێكەوە گرێ دراون، چونكە نە شت بەبێ كەس بوونی هەیە و نە كەس بەبێ شت بوونی هەیە، شت و كەس لە راستیدا دوو رووی یەك دراون. رەنگە هۆشیاری خەیاڵكردن بێ، یان یادكردنەوە، یان بیركردنەوەیەكی لۆژیكی.. بەڵام هەمیشە روو لە شتێكە، كە بیری لێدەكەینەوە. بەمجۆرە هۆشیاری خودی كرانەوەیە بەسەر خود لە رێگای نیازێكی دیاریكراوەوە، هۆشیاری دنیایی هۆشیارییەكی نیازخوازانەیە بۆ دنیا.

میرلۆپۆنتی هەوڵدەدات هۆشیاری لەو مەیلە فینۆمینۆلۆژیا دەربكات، دەڵێ هۆشیاری رێگا بۆ دنیا دەكاتەوە، تا چارەسەری ئەوانە بكات، كە لە رێگای ئەوەوە دەردەكەون: دنیا وەك ئەوەی لە خودی خۆیدایە هەموو ئاراستە و بزاوتەكانی رێژەییە، شتێكە كە پێیوایە بوونی لەودا نییە. بەڵام خودی هۆشیار ناتوانێ-بەمجۆرە بۆ- ئەو كاتە نوێنەرایەتی ئاگایی خۆی دەكات كە دەكەوێتە نێو دنیاوە، لێرە پەیوەندییەكی دیالیكتیكی لەنێوان خود و دنیادا هەیە: چونكە بەبێ خود دنیا دەبێتە دنیایەكی بێ لا و بێ رەهەند، بەبێ دنیاش خود ناتوانێ خۆی بەرجەستە بكات. بەڵام ئایا رۆڵی ئەوانیدیكە لە هۆشیاری خود چییە؟ سارتەر دەڵێ ئەوانیدیكە وام لێدەكەن هۆشیاری خودی بە دەست بهێنم: من كاتێك تەنیا دەبم خودم دەخەمە لاوە و هیچ بیری لێناكەمەوە، بەڵام كاتێ بە چاو هەڵبڕینێك ئەوانیدیكە دەبینم تەماشام دەكەن، شەرم لەخۆم دەكەم، بۆم دەردەكەوێ كە لە چاوی ئەویدیكەوە تەماشای خۆم دەكەم. كەواتە تەماشاكردنی ئەوانیدیكە وام لێدەكات هۆشیاری خودی وەك شتێ لە دەرەوەی خۆم بە دەست بهێنم. هەر ئەویدیكە دەبێتە ناوەندێك بۆ بە بابەتكردنی خودی خۆم. بەمجۆرە ئەویدیكە ئەو بوونە بنەڕەتییە كە وام لێدەكات خودی خۆم بكەمە بابەتێك بۆ هۆشیاری.

سنورەكانی هۆشیاری

نابێ لە بیرمان بچێ كە كۆی ئەو چارەسەرییانەی بیریاران و فەیلەسوفان بۆ ئیشكالیەتی هۆشیاری بە ئەنجامی دەگەیەنن، هۆشیاری

بە ساتەوەختی مێژووییەوە بەند دەکەن، هۆشیاری بە ئەزموونەوە دەلکێنن، هۆشیاری ڕەنگدانەوەی ئاستی مەعریفی و نیگەرانی مرۆکانە، لەو لێژیکەوە قسەکردنیان لەسەر سنورەکانی هۆشیاری جۆراوجۆر دەکەوێتەوە.

بۆ نموونە کارڵ مارکس هۆشیاری بەو سەرخانە (البناو الفوقی) دادەنێ کە کۆی چالاکییە مرۆییەکان دەیخەنەوە، وای بۆ دەچێ کە بە هیچ شێوەیەك ناتوانین لە دەرەوەی بارودۆخی کۆمەڵایەتی و دواتر پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانەوە نوێنەرایەتی هۆشیاری بکەین. خەڵك لە دەرەوەی ویستی خۆیان دەکەونە نێو پەیوەندییە دیاریکراوەکانی بەرهەمهێنانەوە، ئیتر لەوێوە پلەی هۆشیاری جیاواز دێتە ئاراوە. هەر لەو لێژیکەوە مارکس دەڵێ: هۆشیاری (بوون)ی خەڵکی دیاری ناکات، بەڵکو ئەوە (بوونی کۆمەڵایەتی)یە هۆشیارییان دیاری دەکات. لای مارکس هۆشیاری ڕەنگدانەوەی سلبیانەی واقیع نییە، چونکە بڕوای بەو پەیوەندییە دیالیکتیکیە هەیە، کە دەکەوێتە نێوانیانەوە: دەشێ هۆشیاری (هۆشیاری دروست) کار لە واقیع بکات، یان بەشداری لە گۆڕینی واقیعدا دەکات، یان بەشداری لە چەسپاندن و پیرۆزیدا بکات (نەك هۆشیاری ساختە). کەچی (نیچە، فریدرچ ڤیلهیلم Friedrich Wilhelm Nietzsche 1844-1900) پێیوایە دەشێ مرۆڤ ژیان بە سەربەخۆیی و بەبێ هۆشیارییەکی تەواو بەسەر بەرێت. ئەگەر ژیانی مرۆڤ قابیلی لەناوچوون بێت، بەو مانایەی ململانێ لە پێناو مانەوە سنورەکانی دیاری دەکات، کەواتە مرۆڤ ناچارە بە وشە تەعبیر لە خۆی بکات، لەوێشەوە گەشەکردنی زمان و گەشەکردنی هۆشیاری بەیەکەوە پەیوەست دەبن.

بەمجۆرە مرۆڤ کۆمەڵێك وەهم بۆ خۆی هەڵدەبەستێ بە بڕیەی حەقیقەت دەینەخشێنێ (وەك ئەرك، لێپرسراویەتی، ئازادی....هتد) هەموو ئەو حەقیقەتانە لە بنەڕەتدا جگە لە کۆمەڵێك وەهمی لەبیرکراو شتێکی دیکە نیین. بەڵام فرۆید بە شێوەیەکی زۆر جیاواز تەماشای ژیانمان دەکات. ژیانی مرۆیی لای ئەو لە چیایی سەهۆڵی (iceberg) دەچێ (ئەوەی کە دیارە زۆر لەوە کەمترە کە شاردراوەیە- پانتاییەکانی نەست زۆر لە پانتاییەکانی هەست بەرفرەوانترەێ) بۆیە ئێمە زۆر هەڵەین، ئەگەر تەواوی ڕەفتارەکانمان بە هۆشیارییەوە گرێ بدەین، چونکە هەموو ئەو کردانەی کە دەکەونە نێو هۆشیارییەوە، نە بە یەکەوە بەندن و نە قابیلی تێگەیشتنن، بەڵام ئەگەر ناچار بین و بڵێین هەر دەبێ لە ڕێگای هۆشیارییەوە حاڵی بین، ئەوە لە بەشێکی زۆری ڕەفتارەکانمان ناگەین، تەنها ئەو کاتە نەبێت کە بۆ لایەنێکی

بنەڕەتی دەروونیمان دەگەڕێنەوە، ئەویش نەستە، ناهۆشیاریە.

بەمجۆرە دەتوانین بڵێین مرۆڤ ژیانێکی ئاوێتە دەژی، چونکە هەر یەك لە هۆشیاری و ناهۆشیاری رۆڵێکی سێنترالیزمی تێدا دەگێڕن. ئەگەر ناهۆشیاری بۆ زۆرێك لە رەفتارە بە تایبەتی لادەرەکان، نەخۆشە دەگمەنەکان زەروری بێ، ئەگەر نەست بەشێکی گەورەی پانتاییەکانی ژیانی مرۆڤی لەخۆ گرتبێ، ئەوە بە دیوەکەی دیکە ناشێ لەبیرمان بچێ کە ژیانی مرۆیی ئازادی و ویست و لێپرسراویەتییە، بەو مانایەش دەشێ مرۆڤ لە ڕێگای بەشێك لە هۆشیارییەوە رەفتارەکانی خۆی هەڵبژێرێت.

میتۆدی باشە و خراپە ...2 غەمگین بۆڵی

بەشی دووەم

ئەمجۆرە گوتارە کە دەق بە پێوەری باشە و خراپە هەڵدەسەنگێنرێت، ئەوە نە هیچ بەهایەك بۆ کاری ڕەخنەسازیی دەهێڵێتەوە، نە حورمەتێکیش بۆ بەهای دەق. ئەمجۆرە زمانەی بنووسیش کە گوتارەکەی پێ نووسیوە لە هەناوی هەمان میتۆدی خراپەوە هاتێتە بوون. ئەمجۆرە گوتارانە لە خزمەت ئەو سیستەمە دەکات کە دەشێت بە سیستەمی سڕینەوە ناوی بهێنین، کە ئامانج لەو سیستەمە هەتکردنی زمانی ڕەخنە و ئەدەبی کوردییە و هەمیش خزمەتکردنە بە زمانی ڕاگەیاندنەکانی حزب و گوتارەکانی ئاینی لە ڕۆژی هەینیدا. ئەوەیش دەگەڕێتەوە بۆ ئەزموونی کاری ڕۆژنامەگەریی بنووس کە لە ڕۆژنامەی (هەولێر) بەناوی (ئارام کۆشکی)یەوە کاری هەواڵنووسین و ڕاڤەکردنی کتێب و ڕاپۆرتنووسین دەکات.**
ئەمجۆرە نووسینانەیش درێژکراوەی هەمان ئەزموونن، وەلێ بە قەبارەی زیاتر و خەسارکردنی لاپەڕەی زیاتر. هەروەها لە قالبدانی چەندان هەواڵ و بابەت و ڕاڤەکردنی کتێب لە قاوغی هەمان گوتاری سواو و گوتراوی پێشوەختە. ئەگەر سەیری کۆی نووسینەکانی بنووس بکەین دەگەینە ئەو حەقیقەتەی کە لە کۆی نووسینەکانیدا ناگەین بە شتێکی

تازە.

واتە وەك خوێنەرێك وەبەر بۆچوونێكی تازە و دیوێكی شاراوەی دەقەكانی شاعیرێكمان نیشان نادات. لێرەدا بە پێویستی دەزانم بپرسم، ئایا لەم نووسینەدا كام میتۆدی تازەی ئەدەبیاتت بەكار هێناوە؟ ئاخر میتۆد بەر لەوەی پرۆژەی نووسین بێت، پرۆژەی بیركردنەوە و خوێندنەوەی جددییە. ئایا بەو جۆرە میتۆدە خوێنەر دەتوانێت بیر لەو چەمكانە بكاتەوە؟ ئاخر ئەوە هێزی میتۆدە وامان لێ دەكات زیاتر بیربكەینەوە و بۆ هەر پەڕەگرافێك زیاتر قووڵ ببینەوە و بۆ هەر چەمكێكیش زیاتر بگەڕێن. ئایا بنووس لەم گوتارە سواوەیدا ئەوەی كردووە؟ ئایا ئەمجۆرە نووسینە جگە لە دروستكردنی وەهمی شاعیرێكی دیكە و دروستكردنی درۆی ڕووت، چی بە خوێنەران بەخشیوە؟

ئایا نووسین دەبێت لە پێناوی نووسین بێت، یان لە پێناوی زمان و بیركردنەوە؟ نووسەر دەبێت ئامانجی یەكەمی زمان بێت و لە ڕێگەی هزری زمانەوە قووڵ ببێتەوە و ئازاد بێت، دواتریش وەبەر شتی تازە بكەوێت و ئەزموونیان بكات، نەوەك ئامانجی تەنیا نووسین بێت لە پێناوی نووسین. ئەمجۆرە لە زمانی نووسین، زمانێكی پەرش و بڵاوە و خۆی بە هەموو شتێكدا دەدات و باسی هەموو شتێكیش دەكات، وەلێ لە كۆتاییدا خوێنەری هۆشیار هیچی لەلا بەجێنامێنێت. واتە گوتارێكە هەموو گوتراوی ئامادە و پێشوەختەی تێ دەئاخنرێت و هیچ ناڵێت شیاوی گوتن بێت،چونكە ئەمجۆرە گوتارە لە ڕوخساردا وادیارە هەمووشتێك دەڵێت، كەچی هیچیش ناڵێت. چۆن ئەمجۆرە نووسینە باسی هەموو شتێك دەكات تەنیا بابەتی بەرباس نەبێت، یان باسی هەموو شتێك دەكات و حەقی تەواو بە هیچیشیان نادات.

چۆن ئەمجۆرە زمانە درێژكراوەی فیكری زمانی كادیرانی حزبە، ئەو زمانەی كە هێندەی ئامانجی ئیهانەكردنی بەرانبەرە، هێندە ئامانجی دامەزراندنی بنەمایەكی ڕەخنەیی نییە. ئەمجۆرە زمانە هێندەی لە گوتارێكی هەڕەشەكردن نزیك دەبێتەوە، هێندە گوتارێكی ئەدەبیی نییە. ئایا لە كوێی گوتاری ئەدەبیاتی دونیادا هەبووە، ڕەخنەگرێكی ئەدەبی جنێو و هەڕەشە لە نووسەری دەق بكات؟ ئایا ئەوە هەمان فیكری گوتاری سیاسیی كوردی و ئایینی نییە؟ ئەگەر نییە دەكرێت بنووس پێمان بڵێت: چییە؟ گوتاری ئێستای سیاسەتی كوردی، هێندەی گوتارێكی تێكدەر و ڕووخێنەر و تۆمەت دروستكردنە، هێندە گوتارێكی بنیاتنەرانە و پاك نییە. بنووس ئێستایش بە فیكرەیەكی سواوەوە بە میتۆدی باش و خراپ دەق هەڵدەسەنگێنێت.

لێرەدا دەپرسم، ئایا هەڵسەنگاندنی دەقە بەمجۆرە لە ئەدەبیاتی کوردیدا نیوسەدە زیاترە کاری پێ دەکرێت؟ ئایا دەکرێت ئاماژە بەو میتۆدە بدەیت کە بەو میتۆدە دەقەکانت هەڵسەنگاندبێت؟ ئایا بەجددی بڕوات بە زانستی ڕەخنەسازیی هەیە؟ ئایا میتۆد بەلای تۆوە چییە و چۆن کاری پێدەکەیت؟ ئایا ئەوە کاری چی ڕەخنەگرێکە ڕێنمایی ئەدەبی دەر بکات؟ ئایا لە دونیای ئەدەبیاتدا، شتێك هەیە بەناوی ڕەخنەیی ڕێنمایی؟ بنووسێك کە ساڵانە کتێب دەخاتە ناو کتێبخانەی کوردییەوە، دەلوێت بە نووسەرێك بڵێت بیرنەکەرەوە و دواتریش ڕاقە لەبارەی شیعرییەکانییەوە بکات؟ ئەگەر پرۆسەی بیرکردنەوە بوونی نەبێت، ئایا بوونی دەق لە کوێدایە؟ ئایا دروستە لەبارەی (دەقی شاعیری بیرنەکەرەوەوە).

(2) بنووسین؟ ئاخر دەبێت بەر لە نووسین بزانین هەموو دەقێك بە پرۆسەی بیرکردنەوەدا تێدەپەڕێت و هیچ دەقێك بەدەر نییە لە بیرکردنەوە. بنووس نووسیویەتی: ” پێویستمان بە نەریتی ڕەخنەییە بۆ خوێندنەوەی شیعری کوردی و دەستبخەینە سەر ئەو کۆپیکارییە هەڵەیەی…”

(3) ئایا دەکرێت بزانین نەریتی ڕەخنەیی چییە؟ ئەگەر کەسێك ساڵانێك خۆی بە کاری ڕەخنەییەوە هەڵواسیبێت، ناشێت چەمکێك بەبێ بیرکردنەوە و قووڵبوونەوە لێی فڕێ بداتە ناو نووسینەوە! ئەگەر مەبەست لە کولتووری ڕەخنەیی بێت، ئەوا جیاوازە لە نەریتی ڕەخنەیی… ئایا لە نێوان پەیڤی نەریت و کولتووردا جیاوازیی دەکەیت، یان هەردووکیان هاوواتان؟ ئایا هەر بەڕاست لەلای تۆ نەریت چییە؟ ئایا هەر بەڕاست نەریت کولتوورە؟ ئایا چۆن لە نەریت تێگەیشتوویت؟ ئایا دەتەوێت بە “نەریتی ڕەخنەیی” چی بڵێیت؟

هەر لەسەر ئەو ڕستەیەدا دەوەستم. بنووس هەردووك وشەی ” کاریگەریی” و “کۆپیکاریی” تێکەڵ دەکات. ئایا ئەوانە لە ڕووی چەمك و چییەتییەوە یەك مانایان هەیە؟ دواتر ئەگەر پێوەرێك لەم نێوەندەدا هەبێت و زانستی بێت، تیۆری کاریگەریی و زانستی دەقئاوێزانییە. ئایا لێرەدا زانستی دەقئاوێزانی بوونی نییە؟ ئەرێ زانستی دەقئاوێزانی بەلای بنووسەوە مانای هەیە و چی دەگەیەنێت؟ ئایا بنووس چۆن لە چەمکی کاریگەریی تێگەیشتووە؟ ئایا کاریگەریی بە وشەیەك یان بابەتێك ڕوودەدات؟ ئایا دەتوانین بە شاعیرێك بڵێین ئەو بابەتەت لەم شاعیرە بردووە و تۆ لە ژێر کاریگەری ئەودا دەنووسیت؟ ئایا بابەت دەبێتە موڵکی یەك شاعیر؟ ئایا کاریگەریی لە ڕێگەی بابەت و وشەوەیە، یان لە ڕێگەی زمان و ڕستەچنینەوەیە؟

با سەیری ئەو رستەیەش بکەین و دواتر لە بارەیەوە بپرسین: ” ئەوەی

دەقەکانی ڕامبۆ و بۆدلێر و مالارمێی بە ئێمە گەیاندووە، قەتیسبوون نەبووە لە مێژوویەکی دیاریکراودا.”

(4) ئایا دەکرێت ئاماژە بە سەرچاوەی شیعرەکانی ئەو شاعیرانە بکەیت، یان مەبەستتە بە خوێنەران بڵێیت: ئەوانەیش دەناسیت؟ ئەگەر مەبەستت تەنیا ناو ڕیزکردنی ئەو شاعیرانە نییە، بفەرموو چەندان کۆپلە لە شیعرەکانی شاعیر (مالارمێ) مان بۆ بنووسە. ئایا بە شیعری مالارمێ ئاشنایت، یان ئەوەتە بە تەنیا بەناوی مالارمێ؟ ئایا کامە کتێ َبی شیعری مالارمێت خوێندێتەوە؟ ئایا کامە کتێبی شیعری مالارمێ کراوە بە کوردی؟ بنووسی بەڕێز هەر بەوەش نەوەستاوە، چونکە ئەو دەیەوێت هەموو شتێك بئاخنێتە ناو نووسینەکەیەوە بۆ ئەوەی قەبارەی نووسینەکە گەورە ببێت و لاپەڕەی زیاتر خەسار بکات. هەر بۆیەیش زۆربەی پێشەکیی گوتارەکانی گوتراوی ئامادەن و سواون و بەردەوام لە کۆڕ و سیمینار و بابەتی بڵاوکراوە و نووسینی ئەدەبی کوردیدا دووپات دەبنەوە. ئەگەر سەیری ئەم پەڕەگرافەی بکەیت زیاتر ئەو گوتراوەمان بۆ ڕوونتر دەبێتەوە. ” ئەگەر لە ئەزموونەکانی شیعری کوردی وردبینەوە، لە شاعیرانی کلاسیکەوە تا ڕوانگە و شاعیرانی دوای ڕاپەڕین، هیچ کام لەم شاعیرانە بە شێوەیەکی دروست و بەدیدێکی ڕەخنەیی فراوانەوە دەقەکانیان هەڵنەسەنگێنراوە.”

(5) ئایا ئەوە قسەی ڕەخنەگرێکە کە ساڵانە چەندان کتێب بە ناوی ڕەخنەی ئەدەبییەوە بخاتە ناو کتێبخانەی کوردییەوە؟ ئایا ئەوە جگە لە گوتراوێکی سواو و چەندانبارەی ناو ئەدەبیاتی کوردی چیترە؟ ئایا ئەوە قسەی هەموو خوێنەرێکی شیعریی نییە؟ ئایا شتێکی تازە لەم پەڕەگرافەدا هەیە و خوێنەر بۆ یەکەمجاریی بێت بیخوێنێتەوە؟ ئایا بنووس دەیەوێت چی بڵێت و تازە بێت؟ ئایا بەجددی ئەوە لۆژیکی زمان و فیکری ئەدەبیاتە کە ئەو شتانە بەردەوام بڵێتەوە کە بە بەردەوامی گوتراون، یان ئەوە لۆژیکی خودی ئایینەکانە؟ هەروەتریش، ئەگەر ئەم گوتراوە سواوەیش وەرگرین بەدەر نییە لە پرسیارکردن. ئایا قسەکردن بەم شێوە ڕەهاییە بۆ کاری ڕەخنەگریی دروستە؟ ئایا ئەگەر شاعیرێك لە گروپی (ڕوانگە) وەرگرین، بۆ نموونە: (شێرکۆ بێکەس)، ئایا بەدیدێکی ڕەخنەیی دەقەکانی تا ئێستایش هەڵنەسەنگێنراون؟ ئایا کام شاعیری کورد هەیە، هێندەی شیرکۆ بێکەس دەقەکانی بەر ڕەخنە ئەدەبی و دیدی جیاواز کەوتبێت؟ ئایا ئەوە جگە لە قسەفڕێدان چیترە؟ بنووس لەبەر ئەوەی مۆدێلی باش و خراپ بەکاردەهێنێت و خاوەن دیدگەیەکی ڕەخنەیی قووڵ نییە و ناتوانێت لەناو چەمکەکاندا بیر بکاتەوە، بۆیە ڕووکەشانە سەیری دەق دەکات و

لە گوتارێکدا سەدانجار گوتراوە سواوەکان دووبارە و دووبارە دەکاتەوە. نووسەر و ڕەخنەگری ئێرانی (ڕەزا بەراهەنی) لە کتێبی (خولیای نووسین) دا دەڵێت: ” ئەو کەسانەی کە نووسەران بە دووبەش دادەنێن و دەڵێن: نووسەرانی ڕەشبین و گەشبین، زەبوونترین و بەدڕەوشترین خەڵکی ڕۆژگارن. دەبێت ئەو جۆرە کەسانە لەسەر ئاخوڕی ئەخلاق ببەستییەوە، تاکوو دەست بکەن بە کاوێژی چاکە و خراپە” .(6).

ڕەهەندی سکیولاری دوعا … کارا فاتیح

پاڕانەوە و دوعای جۆراوجۆر لە کاتی جیاجیا و بۆ فرە مەبەست، لە ڕەهەندی و خورافی و ئایینەوە، بە هۆی بەهێزییان لە نەستی کۆدا لە پاش ئەم دوو ڕەهەندە دێرینە ڕەهەندێکی کەلتوورییشیان وەرگرتوە و بوونەتە بەکارهێنانێکی گشتی بۆ حاڵەت و بۆنەی دیاریکراو و تایبەت و هەمەجۆر و بەشێکی گەورە لە کەلتووری زارەکی و قسەکردن پێک دەهێنن. پاڕانەوە و دوعاکردن لە پانتاییەکی بەرفراوان بە کار دەهێنرێن و بۆ زۆربەی خەون و هیوا و خۆزگە و چاوەڕێکردن و پێشبینیکردن بە ئایندە و… هتد،ــەکانی مرۆڤ پەنا بۆ دوعاکردن و پاڕانەوە براوە و ئێستایش وەک دیاردە و ڕاهاتن لە سەر زاری زۆرینەی زۆر (گەر نەڵێین هەموو) مرۆڤەکە.

پاڕانەوە و دوعاکردن لە پاڵ دیوە ئایینییەکەدا، لە ڕووی دەروونییەوە دەکرێت وەک هەوڵەی مرۆڤ بۆ نەرمکردنەوەی زبرییەکانی ڕێگەی ژیانی بێت و هەست بکات بە ژێر تیشکێکی میهرەباندا ڕێ دەکات و ئەوەی دەیبینێ و دەتوانێ مانادار و بەهادارتر بێت، بەڵام هەیانیشەوە مرۆڤ ئەزموونی ئیرادەی خۆی بەهێز بکات، بەڵام کە پاڕانەوە و دوعاکردن دەکرێنە عادەت، وەک نەریت و موجامەلە و پڕکردنەوەی ناکارایی زمان لە تەعبیر لە فیکر و بیرکردنەوە بە کار دەهێنرێن، ئیتر دوعا و پاڕانەوە ئەو ڕەهەندە لە دەست دەدەن کە لە پشت دەروونێکی پتەوەوە دەوەستن و ئیرادەی مرۆڤ بە هێز دەکەن، بۆیە پاڕانەوە دوعاکان دەبن بە:

□- گۆڕینی کار بە نیەت، ڕاستە دەکرێت هەموو کارێک سەرەتا نیەت بێت، سەرەتا بیرێک، مرۆق بە ئەنجامدانی کارێك دەجووڵێنێت، بەڵام نیەتی بە کردار، بوونی ئومێدێک بە جووڵە و هەوڵ، خەونێک بە گەشت و سەرکەشی بریتییە لە نیەتێکی پاسیف و خەونێکی مردوو و ئومێدێکی بێ گیان، هەموو ئەمانیش لەو دوعا و پاڕانەوانەدا بە تەواوی بەرجەستەن کە وەک عادەت بە سەر زاراوەن: خوایە، ئەم زوڵمە قەبووڵ نەکەیت. خودایە زاڵمان لە ناو بەریت. خودایە بە خاتری ناوە جوانەکانی خۆت ئەم دز و مافیایانەمان لە کۆڵ بکەیتەوە… هتد.

□- دوعا و پاڕانەوەکان وەک جۆرێک هێز بە کار دێن، بەڵام هێزێکی حەقیقی نا لە مرۆق، بەڵکوو تەنها نمایشێکی پێویست یان ناچاری یان ئامانجدار بۆ خۆناساندن وەک کەسێکی مرۆقدۆست و ئیجابی و چاکەخواز. هێزی ڕاستەقینە هێزە لە مرۆقێکی خاوەن بەها و مافی گەردوونی، ڕێزگرتن لە مرۆق دانانە بە مافی هەنووکەیی مرۆق و وەلانانی هەر بەربەستێک لە بەردەم ئازادی و ژیانی. لەحزەیەکی ئێستاییە و کار و جووڵەی ڕووبەڕوو و دەمودەست پێشکەش دەکات، بەڵام هێزی ناو دوعا و پاڕانەوەکان ڕەوانەکردنی کۆمەڵێک وشەی بێ کردارن بۆ داهاتوو، قسەن و نابنە چالاکی، هێزن بەڵام هێزێکی پاسیف کە هیچ ئەکتێک لە خۆ ناگرن و تەنها بە نمایشی دەمێننەوە: لە خودا داواکارم تەمەندرێژ و سەرکەوتوو بیت. خودا ڕەحمەت پێ بکات و شیفای دەردت بنێرێت… هتد.

□- پاڕانەوە و دوعا بە زمانێکی دینی تەنها داوا دەکات، داواکاریش سیفەتێکی ناچالاکی هەیە، ئەوەی داوا دەکات، تەنها دەخوازێت و دەپاڕێتەوە بەڵام کاریان بۆ ناکات یان زەحمەتە هەوڵیان بۆ بدات، بۆیە داواکاران لێرەدا بکەر نین، پاسیف و لەکارداماڵراون، داواکاریی بێ هەوڵ دەبنە جۆرێک لە دروشم، دروشمیش پەیامێکی بێ قورسایی و ناوەڕۆکە، یان ناوەڕۆکێکی پوچی هەیە، چونکە دروشم هەمیشە پەیام لە ئاستی زارەکی و قسەدا دەهێڵێتەوە و نایگۆڕێت بە کردار: خودایە ستەملێکراوان بە سەر ستەمکاراندا سەر بخەیت. خودا لەگەڵ هەژارانە…. هتد.

□- پاڕانەوە و دوعاکردن، هەمیشە یان بەزۆری زمانێکی دینیی هەیە، هەمیشە بە شێوەیەکی میکانیکی زمان و بیرکردنەوەی مرۆق دەخاتەوە باوەشی دیدی میتافیزیکی و ئایینی و خەون و ئامانج و کارەسات و ئایندەی مرۆق دەخاتە ناو دەستێکی دوور و نەبینراو، ئەمەیش وەک عەقڵییەکی بەهێزی ئەو پرەنسیپە تۆتالیتارییە کار دەکات کە خەونی تاک لە ناو کۆبیرکردنەوە و گشتخوازیدا دەتوێنێتەوە و دەسەڵاتی

گۆڕانکاری کوێر یان لاواز دەکات.

[illegible]- لە هەموو ئەم خاڵانە گرینگتر پاڕانەوە و دوعاکردن، مرۆڤ لە سەر ئەوە ڕادەهێنێت کە ڕووداوە سیاسی و مێژووییەکان وەک ڕووداوگەلی سروشتی ببینێت، وەک ئەوەی هێزی بانسروشتی لە پشت ئەو ڕووداوانەوە بن و خوڵقاندبنی، ئەمەیش خۆی بۆخۆی لە خزمەت بکەرانی ڕاستەقینەی ئەو ڕووداوانەن و هاوکات دەستی مرۆڤ کورت و بێهێز دەکات لە ئاست بەرگرتن بەو ڕووداوانە و گۆڕینی ئاراستەکانیان و کۆتاییهێنان بە کارەسات و سزادانی بکەر و تاوانباران.

پرسیارەکە ئەوەیە: ئایا ناکرێت پاڕانەوە و دوعا ڕەهەندێکی سکیولار و دونیاییش وەربگرن؟ وەڵام بەم پرسیارە هەر (بەڵێ)یە، چونکە پاڕانەوە و دوعاکردن مادام بەشێکی پتەو بن لە کەلتووری زارەکی و بەپتەوی لە نەستدا جێگیر بووبن و بەهێزەوە و زووزوو لە ئاخاوتن و ڕووبەڕووبوونەوەکاندا بێنە سەر زار، بۆیە پێویستە ئەم نەریتە زارەکییە ڕەهەندێکی سکیولاری تێدا بەهێز بکرێت، ئەویش بە ئاراستەی پێچەوانەی ئەو خاڵە نەگەتیڤیانەی ئاماژەیان پێ کرا، پاڕانەوە و دوعاکردن بکرێنە پاڵنەر بۆ بەهێزکردنی ئەزموونی ئیرادە، بکرێنە خۆراکی ئەو عەشقە دونیاییەی دەیەوێت مانا بە جیهان بدات و لە ڕەنگڕێژکردنی چارەنووس ڕۆڵی هەبێت.

لە یادی ساڵوەگەری تیپی مۆسیقای پاشای گەورە دا ن … کامەران حاجی ئەلیاس

ئێستا وەکو خەون دێتەوە یادم ساڵی 1977 دەقاو دەق بەروارەکەم لەبیر نیە بەڵام مەزندە دەکەم مانگی شەش بێ ئەو کاتەی لە گۆرەپانی قوتابخانەی پاشای گەورە سەرجەم قوتابیانی قوتابخانەوەستا بووین بۆ وەرگرتنەوەی ئەنجامی ئەزموونەکانی کۆتایی ساڵ پێش دانەوەی ئەنجامەکان مامۆستا زرار لە ناو گۆرەپانی قوتابخانە لە وتەیەکی کورتدا گووتی: بەنیازم تیپێکی مۆسیقا دابمەزرێنم و خوولێکی موسیقا دەکەمەوە هەریەکێك لە ئێوە حەز

دەكات یان ئارەزووی فێر بوونی مۆسیقای هەیە باناوی خۆی بنوسێت..لەبەر ئەوەی من لەم قوتابخانەیە هەر لەسەردەستی مامۆستا زرار بەشداری چەندین ئۆپەرێت و شانۆگەریم كردبوو بۆیە حەزو و ئارەزووم زیاتر بۆ شانۆ دەچوو نەوەك مۆسیقا،هەرلەبەر ئەوەش من ناوی خۆم بۆئەو خوولە نەنوسی بەڵام هەرگیز لە خوولەكە دوور نەبووم هەردەم هامووشۆی خوولەكەم دەكرد لە نیگارگایەكەی(مەرسم) مامۆستا زار لە نهۆمی دووەمی قوتابخانەی پاشای گەورە بوو كە جگە لە موزیك چەندین خوولی تریش هەر لەسەردەستی مامۆستا زار هەبوو وەكو خۆش نووسی ، جوانكاری..ئەم ژوورە هونەرییە تەنیاپەیمانگایەكی هونەری نە بوو بەڵكو قوتابخانەیەكی كوردایەتیش بوو هەردەم ئامۆژگای ئێمەمانی دەكرد كە چۆن خاك و كورد وكوردستانمان خۆش بوێت فێری كردین هەردەم خاوەن هەڵویست بین هەرئەم پەروەدەش بوو دوای راپەرینی كوردستان 1991 دەركەوت زۆر بەی ئەندامان وەك پێشمەرگە لە رێكخستنەكانی حزبەكان بوون بەڵێ ئەم نیگارگایە لەلایەن هونەرمەندێكی گشتگیر بەرێوە دەچوو لەهەمووی سەیرتر پێداویستیەكانیش وەكو ئامێری موزیك و كەرستەكانی خوولەكە هەر لە ئەستۆی خودی بوو بێ ئەوەی كەسێك یان لایەنێك هاوكاری ئەو زاتە بكات ، بگرە هەندێك كەس بە چەندین شێواز دەبوونە كۆسپ بۆ ئەوەی ئەو پرۆژیەیە سەرنەكەوێت بەڵام مامۆستا زرار بێگوێدانە ئەم و ئەو لەسەر بەرنامەكەی خۆی بەردەوام بوو .

دوایی هەوڵ و كۆشش و هەوڵ و ماندوو بوونێكی زۆر لە 1977/7/1 لە سەر دەستی مامۆستای پایەبەرز هونەرمەند (زرار محمد مستەفا) تیپی مۆسیقای پاشای گەورە هاتە دامەزراندن و رۆڵی بەرچاوی هەبوو لە خزمەتكردنی هونەری ڕەسەنی مۆسیقا لە شاری رواندز و تەواوی كوردستان.

ئەم هونەرمەندە لەسەر توانای خۆی بۆئەوەی كەسێك یان لایەنێك هاوكاری بكات توانی پۆلێ لە هونەرمەندانی موزیك پێیگەێنێت كەئێستا رۆڵی بەرچاویان هەیە لە گۆرپانی هونەری موزیكی كوردستان، بەڵێ 41 ساڵ بەر لەئەمڕۆ ئەم تیپە دامەزارا توانی لە ماوەیەدا چەندین هونەرمەندی وەك (سیروان سیرینی ، شێرزاد حەیدەری، چەتۆ نەورۆز ، ئامانج غازی ، سەید ئەحمەد رواندزی ، فاروق باپیر، زینل خیری ، ئەحمەد شێخە..) چەندانی تر لەسەردەستی هونەرمەندی پایەبەرز (زرار محمد مستەفا) پێگەیشتن هەروەها ئەم تیپە لەماوەی تەمەنی خۆیدا توانی چەندین كاری هونەری ئەكادیمی و پێشكەش بكات و چەندین موزیكی جیهانی وەكو ئۆكێسترا پێشكەش بە هەودارانی موزیك بكەن و چەندین گۆرانی بۆژیش لەم تیپە كارەكانیان

بڵاو بکەنەوە وەکو(ولی دۆسکی، ئەحمەد مەندانە، هاوتا ئەسعد، کاڵێ،ئەبوو بکری لزگی، ناسڕی رەزازی،سامان و سەلام ، خدر بێجانی چەندانی تر)…

بەداخەوە لەدوای راپەرینی 1991 گەلی کوردستان بەهۆی ململێنی حزبی وکۆچکردنی هونەرمەندان بۆ دەرەوەی شار پەرتەوازیی لەنێون ئەم تیپە روویدا هەرچەندە ئێستا ئەم تیپە ماوە بەڵام بەڵام هیچ چالاکی هونەری ئەوتۆی نییە.
لەکۆتاییدا هەزاران سڵاو چەپکە گوڵ پێشکەش بە مامۆستای گەورەو خۆشەویست و ماندوو دڵسۆزی هونەر مامۆستا زرار محەمەد مستەفا دەکەین هیوای تەمەن درێژی بۆ دەخوازین.

با ئەم شەو شتێک بۆ نەوەکانی” فیرعون” بنوسین … کاروان حەسەن

با ئەم شەو ئەوان بە باپیرەیان شاد بکەینەوە ،
ئەوانێک لەدامێنی دل رەقیدا
لەدایک بوون
لە تەپۆڵکی بێ رەحمیدا غلۆربونەتەوە نێو ژیان

با لەو دیوی سنورە تەڵبەندەکاندا
بگەینەوە بەدیداریان ..

دیدارێک ل□ نەوەکانی مێهرەبانیەوە دروست بکەین و
با فێریان بکەین
چۆن هەورە ناسکەکان دەناسنەوە
بافێری فیدا کردن ببن لە پێناو رەنگی رەساسیدا
با فێربن چۆن ئەخزێنە ئامێزی بیستنما نەوە
بافێربن ئاوازی ناسک بژەنن
بافێربن بۆنی تالەکانی قژیان بخەنە نامە
بافێربن کە” پیاو” چەندە ناسک ئەبنەوە کا عاشق ئەبن
بافێربن چۆن دل کە شکا شکانی مر□قای□تی□..

ئیتر هاتنێک وەرن هاتنی تازەیی بێت ،
واز لە فیرعون بونتان بێنن ، ئێرە ژیانە ژیانێک پر لە رەنگی جوانی
جوانیێک تا کەناری ئارامی و تا کەناری پێکەوە بونمان دەبات
ل□ بەرامبەرتم
ئەزانی ؟
هەمیشە جۆرێک هەست بە برین دەکەم بەسەر جەستەمەوە
کە کەسێک هەیە نایەوێت بێت
هەمیشە رێگایێک هەیە بۆ پیاو ، هەموو هەنگاوەکانی دەچنەوە سەر ئەو رێگایە..
وەک بلێ تاکە رێگایێک موڵکی ئەوە ..
برینێکی جێماوەن، بەسەر دڵمەوە .

“کاروان حسن ”
کەنساس ستی
ئەمریکا
کات 8:43

لە یادی هەژدە ساڵەی تیرۆری پێنج ئینسانی کۆمۆنیستدا... موزەفەر عەبدوڵا

سورین لە تێکۆشان تا بەدیهێنانی ئامانجەکانیان ودادگایی کردنی تاوانبارانیش

هەژدە ساڵ لەمەوبەر ڕیکەوتی ١٤-٧-٢٠٠٠ بە بریاری سەرکردایەتی یەکیتی نیشتیمانی و سەرکردەیی شەخسی نەوشیروان مستەفا هەستان بە ئەنجامدانی تاوانێکی گەورە ئەویش تیرۆری ئاشکرای پینج ئینسانی کۆمۆنیست بوو لە ناو شاری سلێمانی. بەم تاوانەشیان لاپەرەیەکی میژوویان رەشکردەوە لە لە ئینسانکوشتنی ئازادیخوازو یەکسانیخواز.

بێگومان کوشتنی ئەم پینج ئینسانە بەوشیوە ئاشکرایە لەسەر ئەوە

نەبوو کە ئەمانە وەک زۆربەی سەرانی ئەم حزبە دەسەڵاتدارانە و هاوپەیمانە ئیسلامیەکانیان تاوانبار بو بن بە :

- بە کاری توندو تیژی و کوشتنی ژنان بە بەهانەی ناموس پەرستی .

- ئەم پینج ئینسانە تاوانبار نەبون بە کاری دزیو گەندەڵی موڵکو ماڵی گشتی و تاکە کەسیش.

- ئەم پینج ئینسانە تاوانبار نەبون بە کاری قاچاخچیتی بە مەوادی موخەدرو هیچ جۆرە بازرگانیەک بە کاڵاو داودەرمانی خراپو قاچاخچیتی بە ئینسانەوە..

- ئەم پینج ئینسانە تاوانبار نەبون بە کاری جاسوسی و دەستێکەڵ کردن لەگەڵ ڕژێمە کۆنەپەرستە دژی ئینسانیەکانی ناوچەکە کە هەمویان دژی خەڵکی کوردستانو مافە ڕەواکانیانن .

- ئەم پەنج ئینسانە تاوانبار نەبون بە پێشێل کردنی ئازادی سیاسی و ڕۆژنامەگەری و کوشتنی ڕۆژنامەنوسانو نوسەرانو ڕۆشنبیران .

- ئەم پەنج ئینسانە تاوانبار نەبون بە سەرکوتی خەڵکی خۆپیشاندەری ناڕازی لە دەسەڵاتی ئەم حزبە دەسەڵاتدارانە..

- ئەم پینج ئینسانە تاوانبار نەبون بە بڕینو دزینی موچەی کرێکارانو کارمەندان ،و بڕینی ئاوو کارەباو خزمەتگوزاریەکانی تری خەڵکی .

- ئەم پینج ئینسانە تاوانبار نەبون بە تێکدانی ئەمنو ئاسایشی هاووڵاتیانی کوردستان و قەومانی شەڕی ناوخۆو دیل کوشتنو ئەتک کردنیان.

- ئەم پینج ئینسانە تاوانبار نەبون بە هاندانی کارو نەریتی مەحسوبیەو مەنسوبیەو خزمخزمێنەو عەشرەتگەریو تایەفەگەریو قەومپەرستیو هیچ بیرو نەریتیکی فاشیو نازیو رەگەزپەرستی..هتد

- ئەم پینج ئینسانە تاوانبار نەبون بە تیرۆری هیچ کەسیکی سیاسی لایەنە نەیارەکانو دژ بە ڕژیمە کۆنەپەرستەکانی ناوچەکە بە تایبەتی رژێمی ئیسلامی ئێران و تورکیا.

- ئەم پینج ئینسانە نەک هەر هیچ تاوانیکی سیاسی و شەخسیشیان نەکردوە بەڵکو تەنانەت یەک دانە بی ڕیزی و سوکایەتیشیان بە هیچ

تاکە کەسیکیش نەکردوەو هیچ داوایەکیان لەسەر نەبوە وەک پەپولەی ئازادی وابون.

ئەی کەواتە ئەم پینج ئینسانە لەسەر چی لە لایەن سەرانی یەکیتیەوە تیرۆر کران وەک سەدان هەڵسوراوی سیاسی و ڕۆژنامەنوسو نوسەرو هەزاران ژن لە لایەن سەرانی ئەم حزبە قەومیو ئیسلامیانەو ئەندامو دەستانیانەوە؟

لە یادی هەژدە ساڵەیاندا جارێکی تر دەیبینینەوە کە ئەم پینج ئینسانە هەر وەک سەرانی یەکیتی خۆشیان ووتیان لەسەر ئەم خاڵانەی خوارەوە تیرۆر کران:

یەکەم : لەسەر ئەوەی ئەندامی حزبێک بون داوای ئازادیو یەکسانی و دادپەروەریان دەکرد تا هەمو ئینسانەکان وەک یەک بژیین.

دووەم:ئەم پینج ئینسانە ئەندامی حزبیک بون داوای کۆتایی هینان بە ستەمو کێشەی قەومی و نادیاری چارەنوسی خەلکی کوردستانیان دەکردو دەیانوت تاکە ڕێگای چارەسەر بۆ ئەو دۆخە وەرگرتنی دەنگی هەمو خەڵکەو جیابونەوەی کوردستانە بونەتی بە ووڵاتیکی سەربەخۆ.

سیهەم:تاوانی ئەم پینج ئینسانە کە ئەندامی حزبیک بون داوایان دەکرد دەبێت دەخاڵەتی هەمەلایەنەی ڕژیمە دژی ئینسانیەکانی جهانو ناوچەکە لەسەر ژیانی خەڵکی کوردستان کۆتایی پێ بێت ودەبیت.

پێنجەم:ئەم پینج ئینسانە ئەندامی حزبێک بون دەیانوت دەبێت کار بە دەستورو یاساو بریارە دژی ئینسانیەکانی ڕژێمی بەعس نەکریت لەوانە یاسای باری کەسیتیو یاسای کارو دادوەری و سزادان بۆ تایبەتی سزای سێدارە دەبیت قەدەغە بکرێت..

شەشەم: ئەم پینج ئینسانە ئەندامی حزبێک بون دەیانوت پێویستە ئازادی بێ قەیدو شەرتی سیاسیو بەیانو ڕۆژنامەگەریو هەمو مافو ئازادیە سەرەتاییەکان بو هەمو خەڵک دەستەبەر بکرێت..

حەوتەم:ئەم پینج ئینسانە ئەندامی حزبیک بون دەیان ووت پێویستە کار بەهەر کەسێکی سەروهەژدە ساڵ دابین بکریت ئەگەر نا دەبێت بیمەی بێکاری تیروتەسەلی پێ بدرێت.

هەشتەم : ئەم پینج ئینسانە ئەندامی حزبیک بون دەیان ووت پێویستە هەمو پیویستیە حزمەتگوزاریەکانی وەک ئاوو کارەباو خوێندنو تەندروستی و پاکوخاوێنی و وەرزشوهونەر و … هتد هەمو بە خۆرایی

دابین بکرێت بۆ هەمو خەڵکی. ئەمانەو زۆر مافو ئازادی تر تا دەگاتە بەدیهێنانی ئازادی و یەکسانیو تەواو لە ڕیگای یەکگرتنو ڕیکخراو کردنو ئامادەکردنی کردنی جەماوەری کریکارو خەڵکی ستەمدیدە بۆ شۆرشو کۆتایی هینانی بە چەوسانەوەی ئینسان لە لایەن ئینسانەوە.

ئەمانەو چەندین مافو ئازادی تر ئامانجی ئەم پینج ئینسانە بون کە لەسەری تیرۆرکران وەک هەزاران ئینسانی یەکسانیخوازو ئازادیخوازی تر لە دەیان ساڵی ڕابردودا لە لایەن دەسەڵاتە زۆردارو سەرکوتگەرەکانەوە.

بۆیە پێویستە هەر ئینسانەکی تر کە ئەندامی ئەم حزبەش نەبن کە خۆی بە هاوبەش لەم مافو ئازادی و ئامانجانە دەزانیت وەک ئیمە سور بین لەسەر ڕێگای تەکۆشانو خەباتیان تا بەدیهێنانیان، و هەروەها سوریش بین لەسەر بەدادگایی گەیاندنی هەرکەسەک کە دەستی هەبوە لە تاوانی تیرۆری ئەم پینج ئینسانەو زۆری تر کەلەسەر هەمان خواستوئامانج تیرۆر کراون.

جارێکی تر دەیڵێنەوە لە یادی هەژدە ساڵەی تیرۆرکردنیاندا سورین لە تەکۆشان بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانیانو بە دادگایی گەیاندنی تاوانباران.

موزەفەر عەبدوڵا
١٢.٧.٢٠١٨

بودجەی حیزبەکان پێویستە لاببرێت ... نەجمەدین فارس

لێرەدا ئەوەی دەمەوێت دەربارەی بودجەی حیزبەکان بیڵێم ئەمەبوو،کە ئەو بڕە لە پارەی بە رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و حیزبەکان تەرخان کراوە بە فیرۆ چووە لەڕابردوودا بە فیرۆش دەچێت لە ئیستاو داهاتوودا.
بۆیە نابێت ئەو بڕە پارەیە لە بودجەی هەرێم بە حیزبەکان تەرخان

بکرێت چونکە بەشێکە لە قووتی خەڵکی نەدارو نەبووی ئەم ک□م□گ□یە. حیزب دەبێت بودجەی خۆی لە رێگەی ئابونەی ئەندامەکانیەوە بە دەست بێنێ.چونکە حیزب بۆ خۆی بە پێی تێڕوانینی خۆی بۆ خزمەتی کۆمەڵ ئیش دەکات ئیتر تێڕوانینی چۆنە یان چی بە یان دەکات ئەمەش لە دواتر لە میژوودا بەپێی هەلوێست و بەرنامەکانی ئەگەر هەیان بێت حسابیان بۆ دەکرێت.

من نازانم ئەم حیزبانەی کەلە کوردستاندا هەیە چیان بۆ بردنە پێشەوەی دۆزی کورد کردووە لە مێژوودا؟! ئەوەش پرسیارێکە لە بەرەنجامی چوونە پێشەوەی یان پاشە کشە کردنی ئەو دۆزەیە لە ئیستای پرسی کورددا.هەڵبەتە دەبێ ئەوەمان لا ڕوون بێ کە پرسی کورد لە چوارچێوەی عیراقدا بەم شێوەیەی ئیستای هەڕەشەی لەسەرە .واتە هەر ئەو حیزبانەی کە لە ناوەندا خۆیان بە دەمڕاست و بەرپرسی چارەسەری دۆزی کورد دەزانن چیان جێ بەجێ کردووە؟

چونکە هەرکاتێک لە عیراقدا دەرفەت بڕەخسێت باڵی شیعە و سونەی عیراق، بەقازانجی خۆیان کار بۆ هەموار کردن و گۆڕینی دەستوری هەمیشەیی دەکەن.جا کەبەگوێرەی واقعی ئیستا کورد ناتوانێ دوو لەسەر سێی دەنگی ناو پەرلەمان بەدەست بێنێ بۆیە بمانەوێ و نەمانەوێ ئەو هەموار کردن و گۆڕینن□ بەڕێوەیەو ئیدی دەرەنگ و زوو کەوتووە .تەنها ئەگەر یەک لەسەر پێنچی دەنگەکانیش بێت لە دەستورداو لە بڕیاردا ناتوانێت بەر بەهەژموونی بیری نەتەوە پەرستی عەرەب و سونەو بیری تایفی شیعی دابگرێ.
چونکە هەرلایەو بەلای بەڕێوەبەری ئەجندای سیاسی و ئابوری هێزەکانی دەرەوەی خۆیانن و وەک بوکەڵە بە پێی بەرژەوەندیەکانی ئەوان ئەجوڵێندرێن .رۆژێک گفت و لفتیان شیرین و رۆژێکی تر تاڵ گفتن بۆیەمن ئەوە بەزیاد دەبینم کەحزبەکان لەبودجەی گشتی هەرێم بودجەیەکیان بۆ دابنرێت .چونکە بودجەکانیان نابێتە هۆیەک لەبۆ چونە پێشەوەی پرسی کوردو لەو پێناوەدا خەرج ناکرێت، بەلکو هۆیەک دەبێت بۆ بڕینەوەی مووچە بۆ ئەندامەکانیان تا گرنتی مانەوەیان بکەن هەروەک لە پێشتردا وتم ئەمەش لەسەر حسابی بودجەی تاکەکانی تری کۆمەڵ جێبەجێ دەکرێت.

ڕێکخراوەکانی کۆمەڵی مەدەنی کام هێزی وشیار کردنەوەی مر□قی ناو کۆمەڵگەکەیانن لەبەرامبەر هەموو دیاردەیەکی ناشارستانی و شێوە ئەداتی کارکردنی دەسەڵات و حکومەت،دەرخستنی ژیانی کۆمەڵگەو هێرشە ڕۆژانەیی و بەردەوامەکانی دەسەڵاتداران و حکومەتەکانیان بەرامبەر بە ژیان گوزەرانی خەڵک ئەمانە چ ئەرکێکیان جێبەجێ کردووە.

واتە تەنها بەیانامەیەک ناتوانێت هێزی ڕاستەوخۆ کاریگەری ئەو ڕێکخراوانە بێت.چونکە هیچ کامێکیان نەیان توانیوە هێزی جەماوەر ووشیار بکەنەوە و بەرچاو ڕوونیان بکەن و لە بەر ئەرک و مافیان و داخوازیەکانیان لە ڕێکخستنی کۆمەڵ لە بەرامبەر دەسەڵات و حکومەتدا بهێنە سەر شەقام و داوای گۆڕانی ژیانی نابەرامبەری ئەندامانی کۆمەڵگەو بن بڕکردنی گەندەڵی وکاری نەشیاوی بەڕێوەبردن بکەن .

واتە ئەمانە کۆمەڵێک خەڵک هەن لە ڕێکخراوەکانیان کە بە ناوی ڕۆشنبیرو نووسەرو هەندێ شتی تریش کۆبونەتەوە،تەنها لە پەناوی بەینەوەی مووچە یە بەیان .چونکە ئەمانە ڕێکخراوی سەربەخۆ نین بەڵکو دەسکەلاو کەکەرەوەی نفوسن ئەگەر هەیان بێت بۆ حزبەکانیان.
بە بڕوای من دەبێت ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی سەر بەحکومەت نەبێت و بەلایەن بێت لە بەرامبەر حزبەکاندا و لەکەمیاری خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات و بەڕێوە بردنی حکومەت بێت کەشفکاری ووردو درشتی کارە ناهەموارو خراپەکانی دەسەڵات و حکومەت لە ئەستۆ بگرێت و ئەندامانی کۆمەڵگەی لە بەرامبەر دەسەڵاتدا بهێنێتە سەر پێ.هەروەها نابێت بە پێی خواست و ویستی دەسەڵاتداران بجوڵێتەوە بەڵکو دەبێت زۆر لەوە گەورەتر بێت کە ئەلقەلەگوێی دەسەلاتداران و حکومەتەکەیان بێت کاتێ،دەڵێن سەر بەحکومەت نەبێت بەڵام بودجەی لە حکومەت وەربگرێت و هەبێت خەڵکانی بەلایەن لە حزب و گروپەکان بەڕێوەی بەرن و بوێرو ڕاستگۆ بن لە بەرامبەر هەردیاردەیەک و ڕوداوێکدا هەڵوێستی ڕاستەوخۆ بەکاریگەریان هەبێت.

بە بڕوای من دەبێت هەر لە ئیستاوە و ئەوبارە لە پێشتریشدا ئەوە جێبەجێ بکرایە،کە لێکۆڵینەوە لە سەرچاوەی دارایی هەموو حزبەکان بکرایە بە ووردو درشتیانەوە سەرچاوە داراییەکانیان لە پێش ساڵی ١٩٩٠ بزانرایەو لەکوێ و چۆن و لە بەرامبەر چیدا وەرگیراوە؟ چونکە هەر ئەندامانی خۆیان دەیانووت ئێمە بە جوتێک پاتێی شڕەوە هاتینەوە کوردستان و هیچمان نەبوو.

لە بەر ئەوە بونی کۆمپانیاکانی سەر بەحزب و سەرچاوەکانیان جێگای گومانە لە هەموو ڕوویەکەوە هەر بۆیە دەبێت ئەمەش لە ڕێگەی دادگایەکی نیو دەولەتی یان ناوخۆیی سەربەخۆو بوێرەوە لێکۆڵینەوە لە ووردو درشتی هەموو سەرچاوەکانیان بکرێت. هەروەها ئەوانەش کە سەرمایەکان و کۆمپانیاکانیان بەناوی کەسەکانەوە تۆمار کراون و هەن ئەگەر سەرچاوەیەکی نادروست و ناشەرعیان هەبوو ئەوا بە تەواوی دەستیان بەسەردا بگیرێت و حزبەکەشی چالاکی وکاری سیاسی و ڕێکخراوەیی لە قەدەغە بکرێت هەروەک چۆن بەسەر حزبی بەعسدا هات.

چۆن لە ڕابردودا حساب لەگەڵ بەتەڵ و خیانەتکاردا دەکرا لەسەردەمی پرشنگداری فەرەنسادا وەک ئەوەی کە بەسەر میرابۆدا هات ئاواش حساب لەگەڵ ئەندامانی بال□ای حزبەکاندا بکرێت. هەڵبەتە ئەو بودجەیەی کە بۆحزبەکان تەرخان کراوە زۆرباشترە لەدامەزراندن و دروستکردنی قوتابخانە خەرج بکرێت، یابۆ قوتابیانەی کەبەهۆی ناهەمواری باری ژیان گوزەرانی خیزانەکانیانەوە لەسەرجادەو شەقامەکان کاری دەست فرۆشی یان بۆیاخی پیڵاودەکەن خەرج بکرێت و بیان گەڕیننەوە سەر ڕەوتی خویندن، ئەمەش بەباش کردنی هەلومەرجی ژیانی خێزانەکانیان دەکرێت.

چونکەئەم لایەنە زیاترو زیاتر سودمەندترە بۆ پیشکەوتنی کۆمەڵ وکەم کردنەوە ڕێژەی نەخوێندەواری، کە دەردێکی کوشندەی کۆمەڵە بۆ دواکەوتنی کەلتورو نەزانی و مانەوەی پەیوەندیەکی کۆمەڵایەتیانەی دواکەوتوانە.

نەجمەدین فارس ١٠/٤/٢٠١٠

“دواهەمین ڕێگا، ئەو ڕێگەیەی نامگەیەنێ بەتۆ … عزیز حسێن

“دواهەمین ڕێگا، ئەو ڕێگەیەی نامگەیەنێ بەتۆ
ئەو ڕێگەیەی ناچێتەوە سەر حەقیقەت”

ڕێگاکانی خۆتم نیشاندەوە ، من وێنەیی پیاوێکی پیر بووم ، هێندە گەڕام هێندە هەڵبەزیم ڕۆژێ چاوم بە نەورەسێکی فڕیوی ئاسمانی تۆ نەکەوت

نەمبینی کەسێک لەو هەموو ڕێگەیە بە زیندوویی گەڕابێتەوە

گوڵێکم بۆن نەکرد لەم باغی سەرابستانی گەیشتن بەتۆیە ڕوا بێ …

ڕێگاکانی خۆتم نیشاندەوە من وەک موريدێکی یاخی ئەم ڕێگایانە هاتووم و کەسێ نیە لەبەر ئەم سێبەری حەقیقەتە ڕامچلەکێنێ تۆ نەبێ تۆ ئەو مەخلوقە پڕ لە هۆگربوونەیت لەجیاتی ئەم باخچە و ئەم

باخچەیە ئاسمانت بۆ گەڕام و لە جیاتی زەردەپەڕی ئاوابووندا لە
پایزێکی عاشقدا لە دڵی هەنارێکی لەتکراو بە دەستی خودات بۆ گەڕام
… ئەی جوانتر لە سۆز ، میهرەبانتر لە وەفا

تۆ خامەیی نوسینەوەیی قەسیدەیی من بووی
تۆ ئەو بایە بووی ڕۆحی منت لەمندا ڕفاند و لەسەر ئەم گەڵای
دارا نە فێری غرور کرد
فێرتکرد لەگەڵ چۆلەکەکان ئاوازی تەنیایی و حەسرەت بخوێنێ و لەگەڵ
گەڵاکاندا تا ئەوسەری پایز بچێت و نەگەڕێتەوە
ئەی نیشتەجێی شاری دڵ…
پایز لەو ڕۆژەوە دەستی پێکرد کە تۆ ئەم شارەت جێهێشت لەو
ڕۆژەوە گوڵی ڕۆحم سیسبوو
لەو ڕۆژەوە ڕووناکی دڵم کوژایەوە ، لەو ڕۆژەوە تاریکی باغی
سینەمی گرتەوە..
تۆ وەرە نەخشەیەکم بدەرێ بمگەیەنێ بەو باغەی تۆی لێ ڕواوی ،
نوێژێکم بدەرێ بمخاتەوە نیو ئەو دوعایەیی تۆی تیا جێماوی
ئاخر من …
لەبەر خۆمەوە قسە ئەکەم ، ئەو دەمەی بیرتەکەم ….
ئەبمەوە بە قاصیدی هەورەکان و سەد جاریتر ئەبارمەوە
ئەو دەمەی گووڵەچێنی
ئەی قەقنەسی هەمیشەی نێو ماڵی شیعری من
تۆ بخوێنە با چیتر ئەم تەنیایەی دڵم ناز بەسەر کەوندا نەکا
تۆ ئەم باڵندانە لە دەوری خۆتا کۆبکەرەوەو ،
ئەم چیرۆکی عیشقەی من ، ئەم داستانە وەهمەی خۆتیان
بۆ بگێڕەوە تا من سەرخەوێ ئەشکێنم تا من ڕێگایەکیتر ئەدۆزمەوە تا
من دووبارە دەمرمەوە …

ئەمێستا کە ئەمبینن کۆڵانەکان بەدەم خەندە گرتنەوە
ئەڵێن ئەرێ لەو هەموو ساڵە کەسی تر نەبوەتە ڕێبواری ئەم ڕێگەیه
تۆ نەبێ ؟ ئاخۆ ئەبێ چەند لە مناڵێکی سپی بچیت تۆ !؟
ئاخۆ ئەبێ تەمەنت چەند لە گووڵە نێرگزێ بچێ تۆ !؟
کە لە سەرەوە ئەمبینن هەورەکان گریان ئەیانگرێ گریان
بەدەم بارانی نائومێدەوە، پیاڵەیەک لە چا لە ئاو لە
سەرابی جاویدانی عیشقی خۆیانەوە بۆم چێئەکەن ئەی
چاپووکترین ڕاوچی ئەم جەنگەلی گومانە
من ئەو مەخلوقە تەنیای□م هەمیشە حەزمکردووە بچمەوە سەر
ڕێگاکانی تۆ کەچی ئەم زەمینە جگە لە باخچەیەک و فەرشێکی حەسیری و

خەیاڵـی تۆ هیچیتر نەبووە بەمن
ڕێگایەکی تر نەبووە ئاشنام کاتەوە بە وجودی تۆ
لەو هەموو قافیـــەی ژیـانە !
شیعرێک نیـــە لە خۆیدا هەلمگرێ …
دیـوانێ نیــــە وەک وشەیەکـــی هەتیــوو هەڵمگـرێتەوە و بمکـــاتەوە
ناونیشانی خۆیی، ئاخر هەر لە ئەزەلەوە ئەم
مەخلووقە تەنیایە خۆی لە هیچ
شوێنێکا نەبینیوەتەوە کەس نەبووە
باوەشی پێدابکا ….
ســەراب نــەبێ
لەو هەموو ڕێگەیــە نیشانەیەک نەبووە گومانی ئەوەی لا درووست بکا
کە تۆ بەوەدا گوزەرت کردبێ
ئـــاخر ئەم مەخلــوقە چۆن ببەتەوە بە خۆی؟ چۆن لەگەل هـــاوڕێیی
خەیاڵەکانا نەبەتەوە بە یەک پارچە لە وەهم
چۆن دووبارە نەمرێتەوە چــــۆن … !

ئەمێستا ئەم بونەوەرە تەنیا یەک شت شک ئەبا تەنیا یەک شت ، هەر
ئەویش بوو ……
خــەیـاڵبــوو لەو هەموو ئاسمانە
لەو هەموو مـــەخلــووقــە تــەنیا تەی ئەخــستەوە نەــو
حیکایــەتــەکانــی قــەسیدەیــی مــــن
ئەوە خــەیـاڵبــوو منی ئەبردەوە سەر خۆی
ئـــەو بوو.. حەقیقەتی لە منـــدا کردەوە بە هەمان
ئەتمۆسفیری وەهم منی بردەوە هەمان کەلانی سەراب
هەمان ڕێگا، ئەو ڕێگەیەی ناچێتەوە سەر حەقیقەت …
مـن .. مـن جـارێکی تــر ڕەسـمی تۆ لەســەر ئەم لاشە بێگیـانەی خۆم
ناکێشمەوە ، نابمــەوە بەو وێنەکێشەی خەیاڵێ پێ لە تەیەکانی منی
ئەخــستە سەر ئەم تابلەی دڵە و کەس نەبوو
لێی تێبگا… کەس نەبوو دەستی بخاتە سەر و بڵێ ئەوە تۆ تاکەی ئەم
بارە ڕەگەل خۆتا ئەگەری تاکەی فەرنابی
چاوەڕێی ئەم بوونەوەرە عەزابدەرە نەکەیـــی تـاکـــەی فەــرنابی !؟
تاکەی
تاکەی فەـرنابی !؟

عـــزیـــز حـــسەن

٣/ ٧ / ٢٠١٨

س□ـــشـــ□ مـمـــ□